

Criminele-organisatie-criminaliteit

Antoinette Verhage, Ann Jorissen, Ruth Prins, Jelle Jaspers

Georganiseerde en organisatiecriminaliteit lijken zeer verschillende fenomenen, en worden in de hoofden van velen vaak met zeer uiteenlopende groepen of daders geassocieerd. De eerste associatie is immers die met mafia-groeperingen enerzijds, en ‘nette bedrijven’ anderzijds. Het zijn echter fenomenen die dichterbij elkaar liggen dan men op het eerste zicht zou vermoeden.

In 1996 publiceerde Vincenzo Ruggiero zijn boek *“Organized and corporate crime in Europe: offers that can't be refused”* (Ruggiero, 1996). Vanuit de bespreking van Edwin Sutherlands visie op witteboordencriminaliteit (Sutherland, 1949) wordt nagegaan in welke mate georganiseerde en organisatiecriminaliteit (of *organised crime* en *corporate crime*) analytisch te onderscheiden zijn in die definitie. Ruggiero concludeert uiteindelijk op basis van organisatiesociologie dat beide fenomenen gezamenlijk bestudeerd dienen te worden, vanwege hun inhoudelijke verwevenheid en omdat beide fenomenen vaak samen voorkomen. In beide gevallen komen formele en informele economie elkaar onvermijdelijk tegen (samengevat als *‘dirty economies’* (Ruggiero, 1997) en gebruiken georganiseerde groepen de formele economie (en dus ook organisaties die in die formele economie functioneren) om hun doelen te bereiken.

Ruggiero geeft hierbij het voorbeeld van tabaksgigant Philip Morris, die op dat moment onderzocht werd in Italië wegens het verkopen van producten aan georganiseerde criminele groepen die in sigarettensmokkel betrokken zouden zijn (Ruggiero, 1997). Van de Bunt en Huisman (2004) geven enkele jaren later ook aan dat de grens zeer moeilijk te trekken is, en stellen dat het onderscheid niet altijd eenvoudig te maken is op basis van de doelstelling en aard van de onderneming. Op het eerste gezicht lijkt het immers duidelijk: gaat het om een legale onderneming, een erkende rechtspersoon, met legale doelstellingen en methoden, dan is er sprake van organisatiecriminaliteit. Heeft de onderneming illegale activiteiten als doel, en tracht ze deze via illegale activiteiten te bereiken, dan gaat het om georganiseerde criminaliteit (Van de Bunt & Huisman, 2004). Het is echter niet altijd eenvoudig om een legale van een criminele onderneming te onderscheiden. Wat doen we bijvoorbeeld dan met de meester van de Ponzi-fraude, Bernard Madoff en zijn bedrijf, *Bernard L. Madoff Investment Securities*? Onder welke categorie scharen we deze vorm van criminaliteit? Had het bedrijf louter legale doelstellingen die ontspoorde?

In dit Cahier stappen we mee in in deze zoektocht naar gelijkenissen en verschillen. We gaan hierbij uit van een vermoeden dat beide fenomenen wel eens meer met elkaar te maken kunnen hebben dan op het eerste zicht lijkt. Dat heeft repercussies op verschillende vlakken; op hoe we naar formele, informele en illegale economie kijken en de rol van de actoren daarin benaderen, maar ook op het vlak van de aanpak vanuit preventieve en repressieve hoek, of deze bestuurlijk of strafrechtelijk van aard moet zijn en wat de inhoud van de data zou moeten zijn die hiervoor geanalyseerd en ge-‘mined’ moet worden.

Het Cahier tracht deze twee fenomenen vanuit verschillende kanten te belichten en stelt de vraag welke vormen van criminaliteit het meest onder de aandacht komen

wanneer we aan beide fenomenen denken, en welke aanpak in de beide gevallen het meest aangewezen is. Kan kennis over het ene fenomeen, ons inzicht verschaffen in het andere? Kunnen technieken in beide gevallen nuttig zijn? In welke mate zijn beide fenomenen met elkaar verweven?

1. Het kader geschetst

In de eerste bijdrage van dit Cahier schetsen **Antoinette Verhage en Toine Spapens** de contouren van de twee fenomenen, georganiseerde en organisatiecriminaliteit. De auteurs bespreken hierbij de geschiedenis van beide fenomenen aan de hand van een aantal cases en aan de hand van de aandacht die er onderzoeksmatig en beleidsmatig voor beide fenomenen is geweest. Deze kadertekst situeert de twee fenomenen en toont aan waar ze elkaar raken en hoe verschillend ze soms zijn.

Gezien de ruime invalshoek van het Cahier, hebben we de indeling van de teksten opgesplitst naar enerzijds ‘cases’ en anderzijds ‘aanpak’.

2. Fenomenen: cases van georganiseerde of organisatiecriminaliteit

Na deze schets van de twee fenomenen gaat het Cahier verder in op een aantal cases waarin één van beide fenomenen nadrukkelijk aan bod komt. Ten eerste is dit fiscale fraude. **Miguel Janssoone** gaat in zijn bijdrage in op fiscale ‘optimalisatietechnieken’ en hoe deze afglijden naar fiscale fraude (oftewel strafbare belastingontduiking). Na het bespreken van wat onder fiscale fraude kan worden verstaan, en hoe dit geëvolueerd is de laatste jaren, schetst Janssoone aan de hand van het illustere voorbeeld van de kasageldconstructies in de jaren 90 hoe georganiseerde fiscale fraude een industrie werd en hoe overheden daar mee omgegaan zijn door de tijd heen. Het resultaat is een ontluisterend beeld van een olifant in de kamer, fiscale fraude, die door iedereen genegeerd werd totdat men niet langer om de olifant heen kon. Dat betekende een erkenning van het fenomeen en een bijhorende serieuze aanpak ervan.

Jelle Jaspers en Henk van de Bunt bespreken in hun artikel over kartelvorming hoe organisatiecriminaliteit en georganiseerde criminaliteit hand in hand gaan. In hun fascinerende bijdrage schetsen ze een aantal voorbeelden van kartelvorming en gaan na hoe kartels soms gepaard gaan met georganiseerde criminaliteit. Ze tonen aan dat kartels soms uit wettige bedrijven bestaan, die kartelmisdrijven plegen dankzij georganiseerde misdaadgroepen. Deze laatsten ondersteunen de kartelvorming door het gebruik van hen bekende technieken (geweld, afpersing). Ieder speelt daarbij een eigen rol en ook de kartelvorming heeft voor elk van de betrokkenen een eigen doelstelling (winst en continuïteit van de onderneming voor de legitieme organisaties, financieel gewin voor georganiseerde criminele groepen). De auteurs komen tot de conclusie dat dergelijke vormen van ‘protectie’ zoals die met de georganiseerde criminaliteit in de VS wel geassocieerd worden, in Nederland en België eigenlijk niet voorkomen. Hier gaat het eerder om ‘nette’, professionele kartels. Ze concluderen vanuit hun vaststellingen dat het gebruik van inzichten over zowel organisatiecriminaliteit als georganiseerde criminaliteit een belangrijke input kan leveren bij het bestuderen van kartels en tonen zo dus aan hoe studie van beide fenomenen complementair kan zijn.

Dominique Boels situeert het fenomeen prostitutie ten aanzien van criminele fenomenen en gaat na in welke mate we hier kunnen spreken van georganiseerde criminaliteit. Ze wijst op de verbondenheid van prostitutie met mensenhandel en criminele organisaties en gaat na in hoeverre dit opgaat voor haar casestudy van de Gentse prostitutiesector. Op basis van een rijk empirisch onderzoek toont ze aan dat sociale fraude en uitbuiting als belangrijkste niet-legale activiteiten gezien kunnen worden. De link leggen met georganiseerde criminaliteit is echter niet zo eenvoudig.

En tot besluit van dit deel, gaat **Nicolas Gosselin** na in welke mate terrorisme en georganiseerde criminaliteit samenhangen en hoe dit de aanpak van beide fenomenen beïnvloedt. Deze bijdrage toont aan dat beide ‘disciplines’ zeker baat hebben bij het kijken naar elkaars netwerken, structuren, financiële stromen en samenwerkingsverbanden omdat kennis over het een, inzicht in het ander met zich mee kan brengen. De auteur komt tot de vaststelling dat er vaak samenwerkingsverbanden zijn tussen terroristische groeperingen enerzijds en georganiseerde misdaad anderzijds, en wijst op de verschillen en overeenkomsten tussen beide groepen.

3. Aanpak

Het tweede grote deel van dit Cahier gaat in op de aanpak van deze samenhangende fenomenen. Zoals we weten is bij beide fenomenen de louter strafrechtelijke aanpak niet per definitie de meest succesvolle.

In een eerste juridische bijdrage illustreert **Sarah De Geyter** hoe de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van bestuurders, in aanvulling op de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen precies in elkaar zit en aan welke veranderende visies zij onderhevig is. In dit artikel wil de auteur een aantal inzichten uit het burgerlijk aansprakelijkheidsrecht toevoegen aan de bestaande literatuur, onder meer betreffende de verantwoordelijkheid van de passieve bestuurder, de verantwoordelijkheid van gespecialiseerde bestuurders en het toezicht dat de raad van bestuur wordt geacht uit te oefenen in geval van bevoegdheidsdelegatie. Hierna wordt eerst een algemeen overzicht gegeven van de geldende regels inzake de toerekening van misdrijven aan rechtspersonen. Vervolgens wordt nagegaan onder welke voorwaarden bestuurders en andere leidinggevendenden samen met de rechtspersoon strafrechtelijk verantwoordelijk kunnen worden gesteld. Wanneer bestuurders samen met de rechtspersoon verantwoordelijk worden gesteld, dan is dit vaak omdat zij hebben meegewerkt aan de realisatie van het misdrijf door de rechtspersoon en zich zo schuldig hebben gemaakt aan strafbare deelneming. Dan rijzen onder meer de vragen of de voltallige raad van bestuur als college verantwoordelijk is, dan wel de individuele bestuurders en of bestuurders hun verantwoordelijkheid kunnen ontlopen wanneer zij bepaalde bevoegdheden hebben gedelegeerd aan hun personeel.

Ruth Prins haakt hier op in en bespreekt in haar artikel de bestuurlijke aanpak van georganiseerde criminaliteit. Ze beschrijft de geschiedenis van de bestuurlijke aanpak, en vertrekt vanuit een bestuurskundige visie op het openbaar bestuur en de rol van de traditionele veiligheidsactoren. De rol van decentrale overheden is van oudsher vooral op lokale vraagstukken gericht. Maar ook zij hebben de laatste 25 jaar steeds meer een rol opgenomen in de aanpak van georganiseerde vormen van criminaliteit. Deze evolutie staat centraal in dit artikel en de manier waarop lokale besturen hier mee omgaan wordt

onder de loep genomen. Prins beschrijft zeer duidelijk hoe de bestuurlijke aanpak, die gemeentebesturen een aantal instrumenten aanreikt voor de preventie en aanpak van georganiseerde criminaliteit, voor kansen zorgt, maar ook een aantal vragen oproept met betrekking tot verantwoording en rolvervaging.

En in de laatste bijdrage van dit Cahier gaan **Jellis Vanhoeyveld**, **David Martens** en **Bruno Peeters** in op de kansen en beperkingen van datamining inzake fraudedetectie. Hun bijdrage schetst hoe geautomatiseerde datamining technieken gehanteerd kunnen worden om fraudepatronen te onderscheiden van legale patronen. Ze gaan hierbij ook in op de vragen die hierbij aan bod komen: wat is de link met big data? Wat met privacy? Wat met begrijpbaarheid van datamining modellen? De auteurs passen een datamining methodologie toe op domiciliefraude en laten zien hoe de aangewende ‘state-of-the-art’ classificatietechnieken een meerwaarde kunnen zijn bij het bestuderen van fraude en toelaten om onderzoekscapaciteit efficiënt in te zetten.

4. Opinie en debat

Het Cahier sluit af met drie bijzondere bijkomende stukken. Een eerste is een opiniestuk van de hand van **Paul Ponsaers** en **Elke Devroe** naar aanleiding van de recente Belgische regeringsmaatregelen op het vlak van terreurbestrijding en het kerntakendebat. **Michel van Hulten** komt terug op een bijdrage die in Cahiers Politiestudies nr. 37 verscheen van de hand van Thoonen en Duijst over “*Onderzoek politiedoden onder de loep: verdragsverplichtingen en Nederlandse praktijk*”, een dossieronderzoek naar overlijdensgevallen van personen die ten tijde van hun overlijden van hun vrijheid waren benomen door de Nederlandse politie (2005-2010). **Thoonen** en **Duijst** reageren op de ‘recensie en toevoeging’ van Van Hulten in een afsluitende bijdrage van dit nummer.

Bibliografie

- RUGGIERO, V. (1996). *Organized and corporate crime in Europe: offers that can't be refused*. Dartmouth.
- RUGGIERO, V. (1997). Criminals and service providers: Cross-national dirty economies. *Crime, Law and Social Change*, 28(1), 27-38.
- SUTHERLAND, EH. (1949) *White collar crime*, New York: Holt, Reinhart and Winston.
- VAN DE BUNT, H. & HUISMAN, W. (2004) Organisatiecriminaliteit. *Tijdschrift voor Criminologie* 2: 106-120.